

Ірина Осовська
(Чернівці)

АКСІОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ FAMILIE В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ МЕТАФОР

Досліджено концептуальні метафори концепту FAMILIE у сучасному німецькомовному дискурсі, виокремленню їх поняттєвих моделей.

Ключові слова: *концепт, концептуалізація, концептуальна метафора, перехресне мапування.*

Изложены результаты исследования концептуальных метафор концепта FAMILIE на материале современного немецкоязычного дискурса, выделения их понятийных моделей.

Ключевые слова: *концепт, концептуализация, концептуальная метафора, перекрестное картирование.*

The article presents the study of conceptual metaphors of the concept FAMILY in the modern German discourse, as well as their notional models.

Key words: *concept, conceptualization, conceptual metaphor, cross-mapping.*

Досліджуючи концепт, надзвичайно популярний у сучасних лінгвістичних розвідках, не можна залишити поза увагою форми концептуалізації, що виражають і формують нові структури знань і досвіду людини на основі вже наявних, включаючи особливості мовної репрезентації даного процесу. Множина аксіологічних ознак як „грунт концепту” [2, с. 7], що є квінтесенцією етноспецифічного значення мовних одиниць – його вербалізаторів та експлікаторів, забезпечується, насамперед, висвітленням певних ознак через профілювання проєкцій елементів змісту його когнітивної бази.

Етноспецифічні способи концептуалізації дійсності проявляються, насамперед, у межах метафори – універсальної форми мислення, що дозволяє проникати в складні області мислительних просторів на основі встановлення їх співвідношення з більш доступними явищами, які характеризують мисленнєво-мовленнєву діяльність людини.

Сучасна когнітивістика вважає метафору ментальною операцією над концептуальними структурами, способом пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки і пояснення світу, проявом аналогових можливостей людського мислення (А.М. Баранов, Д.О. Добровольський, С.А. Жаботинська, Ю.М. Караулов, О.К. Кіклевич, Н. Мечковська, А.П. Чудінов, М. Johnson, G.Lakoff та ін.), закладених у самій інтелектуальній системі людини як особливого роду схеми її мислення і поведінки [6]. Висвітлюючи раніше не помічені аспекти

реальності, вони стають когнітивним інструментом для пізнання світу та беруть участь у структуруванні реальності.

Залишаючи поза увагою інші види метафори (номінативну (як перенос чи заміну одного значення іншим) та образну (як наслідок переходу дескриптивного значення у предикатне), зосередимось на метафорі когнітивній, що виникає в результаті зсуву сполучуваності предикатних слів та є основою вторинної номінації.

Теорія концептуальної метафори, виходячи з того, що метафора у мові спирається на метафору в мисленні, трактує останню як результат „розуміння і переживання сутності одного виду в термінах сутності іншого виду” [4, с. 27], взаємодії двох поняттєвих сутностей – окремих концептів або цілих концептуальних областей. Сутність, яка осмислюється за допомогою метафори, є концептуальним референтом (цільовим концептом / доменом), а сутність, яка залучається до порівняння і має відповідну назву, є концептуальним корелятом (вихідним концептом / доменом або концептом / доменом–донором). Спільні ознаки, що виявляються при порівнянні референта і корелята, утворюють зону перехресного мапування. Її формування пов’язане з явищем висвітлення–затемнення, суть якого полягає в тому, що в концептуальній метафорі Використовується тільки частина характеристик референтного і корелятивного концептів / доменів. Постійна активація цих характеристик зумовлює появу конвенційних метафор, що презентують стійкі відповідності сфер, зафіксовані у мовній та культурній традиції суспільства [1, с. 11], латентні ж характеристики корелятивного домену створюють потенціал для утворення неконвенційних метафор.

Вважаємо зазначені положення методологічною основою для здійснення аналізу референтів і корелятивів концептуальних метафор концепту FAMILIE, що й декларуємо метою представленого дослідження. Відповідно, об’єктом дослідження виступають концептуальні метафори референтного концепту FAMILIE у сучасному німецькомовному дискурсі, а предметом – їх поняттєві моделі.

Метафоричні моделі презентують когнітивний процес переносу, семантичний рух від більш конкретного та легко схопленого образу (що належить до певного універсального фрейму) до більш невизначеного та сумнівного, подвійний акт поширення та поєднання [5]. Основою метафоричної моделі є універсально відомі та загальнодоступні знання: власне мовні, знання про ситуації спілкування, соціальні конвенції, принципи мовленнєвого спілкування і

іллокутивні сили мовленнєвих актів, різноманітні типи і формати дискурсу та умови їх функціонування, знання про адресат тощо. Система структур (фреймів, слотів або концептів) універсальної ментальної сфери слугує основою для моделювання ментальної системи іншої ментальної одиниці. При такому моделюванні зазвичай зберігається структура вихідної сфери та емотивний потенціал концептів сфери-набувача, що створює могутню емоційно-вольову базу впливу на адресата в комунікативному процесі.

Аналіз виокремлених у корпусі 3244 метафоричних номінацій, утворених за пропозиційними схемами лексичними одиницями з номінативного поля досліджуваного концепту та іншими лексичними одиницями – іменниками, прикметниками, прислівниками та дієсловами – у словосполученнях різних типів, демонструючи основні напрями його метафоричного осмислення, дозволяє констатувати, що діапазон корелятивних доменів, які проєктуються на референтний домен СІМ'Я, включає 19 членів, умовно розподілених на групи: жива природа (домени ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ, СПОРІДНЕНА ГРУПА, ТВАРИНА, ПТАХ, РОСЛИНА), людина (домени ЛЮДИНА, БУДІВНИЦТВО/БУДІВЛЯ, МИСТЕЦТВО, РУХ/ШЛЯХ, НАВЧАННЯ, ГРА, ПІДПРИЄМСТВО, ДЕРЖАВА, БОРОТЬБА/ВІЙНА), нежива природа (домени ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЗІТКАНА РІЧ, ОДЯГ, ЯРМО, ЯКІР, РЯТІВНИЙ КРУГ).

Проекція корелятивного домену на референтний поняттєвий простір спричинює утворення різної кількості концептуальних метафор, позначене С.А. Жаботинською терміном „розщеплення концептуальної метафори” та пояснюване тим, що одна й та сама референтна сутність може співвідноситися з різними несумісними складовими корелятивного домену [3]. У нашому матеріалі, наприклад, при взаємодії референтного домену СІМ'Я з корелятивним доменом БУДІВНИЦТВО один і той самий референтний концепт поєднується з корелятивними поняттями „будівництво” (*ich hab damit unsere Ehe zu zementieren versucht; Liebe das ist der echte Familienuntergrund, da bin ich mir sicher;*), „той, хто буде” (*ein Kind ist kein Zement für eine Ehe*), „будівля як результат” (*wir haben zusammen in all diesen Jahren etwas ganz Gutes aufgebaut*) та „проблеми при будівництві” (*Danach bekam die Ehe einen spürbaren Knacks*). Висловлене засвідчує існування різних концептуальних метафор, які є результатом розщеплення зони перехресного мапування корелятивного і референтного доменів.

Аналіз корелятивних доменів (через визначення складових

корелятивного домену у конкретних метафоричних виразах, виявлення утворених в його межах концептуальних метафор, опис результатів зіставлення конкретних концептів, що входять до складу референтного і корелятивного доменів) засвідчив наступні концептуальні закономірності.

Корелятивний домен ЖИВА ПРИРОДА (17 метафоричних виразів) включає 5 референтних доменів та є базою для утворення концептуальних метафор „СІМ'Я Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ”, „СІМ'Я Є КРОВНО СПОРІДНЕНА ГРУПА”, „СІМ'Я / ЧЛЕН СІМ'Ї Є ТВАРИНА”, „ЧЛЕН СІМ'Ї Є ПТАХ”, „СІМ'Я Є РОСЛИНА”.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ”:

а) певний час існування і відмирання: *Ich war glücklich, die Familie lebt! Als ob du nicht verstehst, die Familie stirbt aus! Als das gegenseitige Interesse am anderen verschwand, war die Liebe tot; eine junge/ alte Familie.*

б) фізіологія та стан здоров'я, хвороба, лікування, ускладнення, виліковування: *Wir haben eine gesunde Familie; Und wie geht's der Familie? Vater war das Haupt einer Familie; Das Geschäft ist schon jahrelang in den Händen unserer Familie; Meine Familie hat überall in der Stadt Spuren hinterlassen; Das war das zusammenhaltende Grundgerüst auf der Achterbahn-Fahrt durch's Leben; unsere Ehe ist nicht mehr zu heilen; ich habe diese Beziehungen überstanden; was unserer Familie fehlt ist gute Therapie; wartet man zu lange, werden die Komplikationen immer heftiger; plag mich nicht mit deiner Liebe!*

в) здійснення діяльності (харчування, рух): *Die Familie isst wenig; meine Mutter hat die Familie vegetarisch ernährt; dann sollte doch jemand für die Ernährung der Familie sorgen; das war ganz andere Zeit, er hatte die Familie zu versorgen; Satttheit der Familie stand ganz oben, das war Priorität; die Familie verreiste; 1920 kam die Familie nach Leipzig, 1924 kehrte sie zurück; es gab keinen Ausweg, die Familie hat fliehen müssen.*

Результат перехресного мапування: сім'я є живим організмом, що має певну фізіологію, стан здоров'я, хворіє, потребує лікування, отримує ускладнення, виліковується; здійснює певну діяльність (наприклад, харчується чи рухається), певний час існує та вмирає.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є КРОВНО СПОРІДНЕНА ГРУПА”:

а) кровна спорідненість: *Da hörte ich die Stimme des Blutes;*

б) генетична зумовленість певних якостей: *Mein Mann hat afrikanisches Blut in den Adern; In seinen Adern rinnt adliges Blut;*

Diese Arroganz steckt ihm im Blut.

Результат перехресного мапування: сім'я є групою на основі кровної спорідненості, що забезпечує генетичну трансляцію певних якостей її членів.

Концептуальна метафора „ЧЛЕН СІМ'Ї Є ТВАРИНА”:

а) виховання в однакових умовах: *die beiden kommen aus demselben Stall*; вирізнення з групи: *der war immer das schwarze Schaf der Familie*;

б) неприйнятність, дикість інституційно незафіксованого співжиття: *wilde Ehe*;

в) самка з потомством: *meine Mutter war echtes Weibchen mit Nachwuchs*.

Результат перехресного мапування: схожість поведінки членів сім'ї є результатом однакового виховання, однак є й окремі члени, що вирізняються від інших; члени родини (зокрема мати) піклуються про інших (насамперед дітей, нащадків).

Концептуальна метафора „СІМ'Я / ЧЛЕН СІМ'Ї Є ПТАХ”:

а) члени сім'ї розлітаються в різні місця: *die ganze Familie war ausgeflogen*;

б) птахи, що воркують: *Es war die Zeit als wir uns ununterbrochen schnäbelten*;

в) пташенята: *Der war doch mein Nesthäkchen!*;

г) батьки залишають дітей або підкидають їх у інші місця для виховання: *Die sind doch Rabeneltern! Das arme Kind war aus dem Kuckucksei*;

д) гніздо, створюване тривалий час копіткою працею; його охороняють та зберігають охайним: *in diesen Jahren haben wir unser Nest gebaut; war doch blöd von deiner Seite das eigene Nest zu beschmutzen; Kind, wenigstens das eigene Nest muss man reinhalten*;

е) потрапляння в пастку: *die ganze Familie wurde eingespannt*;

Результат перехресного мапування: закохана пара створює своє гніздо, доглядає за ним та охороняє його; в ньому з'являються діти-пташенята, яких батьки можуть турботливо виховувати, залишити напризволяще або підкинути комусь на виховання; з різних причин члени сім'ї розлітаються в різні місця, покидаючи своє гніздо; члени сім'ї можуть і знеславити його своїми діями; з різних причин та з різних обставин сім'я може потрапити у пастку.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є РОСЛИНА”:

а) стовбур, паростки: *soviel ich ihren Stammbaum kenne; diesen Zweig der Familie kenne ich nicht so gut; mein Mann war der letzte*

Spross eines stolzen Geschlechts;

б) ріст, розвиток, відцвітання, вимирання: *die Familie lebt und gedeiht aber irgendwann verwelkt; die Familie blüht jetzt auf, weil die Mutter da ist.*

в) викорінення, знищення: *ich wusste, mein Geschlecht müsse ausgewurzelt werden.*

Результат перехресного мапування: подібно до рослини сім'я має будову – стовбур (старше покоління), віти (родину), паростки (дітей), росте і розвивається, однак може в'янути, вмирати; сім'я може бути й викорінена, знищена.

Корелятивний домен ЛЮДИНА (39 метафоричних виразів) включає 9 доменів, асоційованих із людиною та її різнобічною діяльністю (ЛЮДИНА, БУДІВНИЦТВО / БУДІВЛЯ, МИСТЕЦТВО, РУХ / ШЛЯХ, НАВЧАННЯ, ГРА, ПІДПРИЄМСТВО, ДЕРЖАВА, БОРОТЬБА / ВІЙНА) та є базою для утворення наступних концептуальних метафор.

Концептуальна метафора „СІМ'Я є ЛЮДИНА”:

а) голос: *Alle wussten, dass es die Stimme der Familie war; Meinungsverschiedenheiten in der Familie könnten jederzeit in Diskussionen bereinigt werden;*

б) одяг: *Die Familie kleidete sich festlich;*

в) діяльність: *die Familie trifft sich / zieht um / ist dagegen / verspricht / kleidet sich / nimmt unsere Glückwünsche entgegen / erwartet ein Kind; das Leben der Familie;*

г) риси характеру, світогляд, свідомість, здійснення розумової діяльності: *Bei denen ist das Familienbewusstsein völlig verschüttet; Meine Familie war damit gar nicht einverstanden; Der Familienrat hat beschlossen...; Die Eltern haben mir Familiensinn vererbt; Hier entscheidet die Familie; Die Eltern sind ihrer Weltanschauung treu geblieben; Er hatte vergeblich versucht, seine Familie zu begreifen; Da hatte ich eine sehr nette Gastfamilie; Oh, das war eine originelle Familie; Meine ganze unruhige Familie; Alle Meinen sind unbeschreiblich schön, wer keine Familie hat, kann nicht einmal ahnen, was er versäumt!;*

д) емоційний стан: *die Familie lachte ununterbrochen; die Familie litt unter Hektik; Sie schockierte ihre Familie mit Nacktfotos; eine glückliche Familie; Der war mein Glück; Das Wir-Gefühl; Das ist das Glück auf Erden!; Was kann besser sein, gemeinsam kuscheln unter einer Daunendecke. Familie bedeutet immer Zeit zum Kuscheln zu haben; Kurz und knapp Familie ist das schönste Gefühl auf Erden, was man nie mehr missen möchte. Familie ist spät abends noch leckeren "Tröster"kuchen zu backen; das schönste Gefühl, wenn man Heimweh*

hat; Endgültiges Schlussmachen allerdings löste eine Lawine von Gefühlen; Deine kleinbürgerliche Familie ist ihm peinlich;

е) соціальні ознаки: *Die Oma stammt aus der Familie des Grafen; Aus unserer Familie ist eine Reihe von Ratsmännern und Bürgermeistern hervorgegangen; Mein Mann war aus einem hochkarätigen Haus; Du stammst aus guter Familie; Ich mag Annegret, sie stammt aus einer ordentlichen Familie; Na ja, diese übelberüchtigte Familie...; Oma sagte, die Würde der Familie, ihr ehrlicher Name wurde damit beschmutzt; Du stammst aus einer reichen, wohlhabenden Familie! Wie soll ich sagen, das ist ein bescheidenes Familienvermögen; Seine Kindheit war nicht leicht, der kommt aus schwierigen Familienverhältnissen; Unsere Familie ist das größte Gut, das man haben kann; Ich bin nicht mehr Herr im eigenen Haus; Im Haus waltete meine Mutter; In seinem Haus regiert jetzt eine andere Frau.*

Результат перехресного мапування: подібно до людини сім'я має біологічні (голос) та соціальні (статус, фінансовий стан) ознаки; сім'я здійснює фізичні та розумові дії; сім'я перебуває в певному емоційному стані.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є БУДІВНИЦТВО / БУДІВЛЯ“:

а) особи, що живуть під одним дахом: *Hier sind wohl unter dem Dach der „ganz normalen Familie“ die Seelenbehinderten versammelt!;*

б) проєкт, модель: *Da bekam ich eine Risse in meinem Familienmodell;*

в) будування, ремонт, руйнування: *eine Familie gründen, bilden, schaffen, aufbauen, zusammenbauen, wiederherstellen; ich versuche was Gutes aufzubauen, aber...; unsere Ehe ist nicht mehr zu leimen; ich hab damit unsere Ehe zu zementieren versucht; ich musste die idiotischen Versionen meiner Familie dementieren; vor der Tür der Familie stehen; ein Kind ist kein Zement für eine Ehe; In dieser Ehe fehlt der Kleister; Danach bekam die Ehe einen spürbaren Knacks; Oma erzählte, die Familie wäre im Krieg zweimal ausgebombt worden; Da spürte ich den Zerfall der Familie; So schlimm ist es nicht, dachte ich, fast alle Familien im unserem Bekanntenkreis sind zerrüttet.*

Результат перехресного мапування: сім'ю складають ті, що живуть під одним дахом; сім'я створюється на основі певного проєкту – уявлення як моделі; сім'я може бути збудована, від-ремонтована, зруйнована.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є МИСТЕЦТВО“:

а) творчий, мистецький процес: *Damit du verstehst: jede Familie hat ihre eigene Choreografie. Den ersten Takt geben die Eltern vor, die*

wiederum Grundnoten aus ihrem eigenen Familienuntergrund mitbringen;

б) витвір мистецтва: *jedes Kind sucht sich seine Lücke im Gesamtkunstwerk und ergänzt es damit; du verstehst doch, dass wir auf der Bühne sind!*;

в) вид мистецтва (драма/комедія/трагедія): *sie hat alle Akten ihrer Drama überstanden; aus unserer Familientragödie sollte jeder was gelernt haben;*

г) роль: *ich will und werde auch nicht den ganzen Tag Hausfrau spielen!; die ganze Familie spielt das Gleiche.*

Результат перехресного мапування: створення сім'ї є творчим, мистецьким процесом; сім'я є витвором мистецтва; сімейне життя є драмою/комедією/трагедією; члени сім'ї грають свої ролі.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є РУХ / ШЛЯХ”:

а) дорога, шлях: *ich war selbst nicht sicher, wohin der Weg mit dem Neuen führen soll;*

б) спільний рух: *ich wollte mit dir einen gemeinsamen Schritt gehen, immer an deiner Seite sein; lange Jahre war das der gemeinsame Weg, den man miteinander beschritten hat; Das ist mein Lebensgefährte (Lebensabschnittsgefährte); gemeinsam auf den Wellen des Lebens reiten;*

в) рух водою, повітрям: *wir sitzen in einem Boot; unsere Familie driftete geradewegs in die Realität.*

г) ціль: *er bewegt sich natürlich dazu das Familienglück wiederbekommen;*

д) фаза, етап: *diese Lebensphase möchte ich später als Intensiv-Phase bezeichnen;*

е) швидкість: *diese Familie war, sagen wir mal, in Höchstgeschwindigkeit gegründet;*

є) блокування, тупик: *Wie kann ich das nennen – nur eingefahrene Ehe: ich bin in eine Sackgasse geraten; Ich sehe da keinen Ausweg; Wir sind Deadlock; Mit dieser Entscheidung hat er mich total blockiert; in Schande und Verkommenheit gesunkene Familie;*

ж) приземлення як результат руху повітрям чи водою: *in einer Familie landen; ich hab das genossen, den Hafen der Ehe anzu- steuern; ich wollte endlich mal im Hafen der Familie landen;*

Результат перехресного мапування: сімейне життя є шляхом, повітрям чи водою; це спільний рух, що має ціль, фази та певну швидкість; створюючи сімю, людина приземляється після тривалого польоту чи морської пригоди.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є НАВЧАННЯ”:
dann musst du noch Schulung machen, wenn du nicht weißt, wie man zusammen lebt; auch patch-

work war eine organisatorische Herausforderung, eine super-Schulung.

Результат перехресного мапування: сімейне життя є навчальним процесом, йому вчать.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ГРА”:

а) гра: *die guten alten Tugenden kehren zurück und sollen das Familienspiel entscheiden; Familie war wie ein Jojo, mal hatte man Höhen mal hatte man Tiefen;*

б) гравці, ролі: *ich mit Joachim, wir haben uns aufeinander eingespielt; das war doch klassische Rollenverteilung!*

в) правила гри: *Ich musste dem Kind zeigen, nach welchen Regeln ich spiele; diese Regeln galten in meiner Herkunftsfamilie, diese werden auch in unserer Familie gelten!; ab heute werden neue Spielregeln eingeführt;*

г) команда: *wir sind ein eingeschworenes Team und halten fest zusammen; aus dem „Flickwerk“ ist eine ganz anständige Patchwork-Familie entstanden.*

Результат перехресного мапування: сімейне життя є грою, що має гравців, власні правила та команди, що беруть у ній участь.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ПІДПРИЄМСТВО”:

а) керівництво: *ich muss jetzt das alles managen; trotzdem hab ich mich für einen Job im Unternehmen Familie entschieden; mit Kindern gewinnt mein Unternehmen „Rollenspiel“ eine neue Dimension; die Geschäftsführerin der Familie konnte nichts vorhersagen; der große Boss schläft; die Topmanagerin war abgereist;*

б) ведення бізнесу (маркетинг, інвестиції, бюджет, партнери): *Konzept Vater verliert das Monopol, das es lange besaß; Familie hat Konkurrenz bekommen; Wir müssen mehr Zeit in die Familie investieren; unsere Familie funktioniert, jetzt ist es schon eine tüchtig durchgeplante Familie; unser Urlaubsbudget war vorkalkuliert; Für diesen Zweck musste ich innerhalb der Familie Partner gewinnen.*

в) стан підприємства: *endlich mal haben wir eine Stabilität erreicht; Familienkrise ist gottseidank vorbei;*

Результат перехресного мапування: сімейне життя є підприємством, що має керівництво, веде підприємницьку діяльність через маркетингові рішення, інвестиційну політику, розподіл бюджету та пошук партнерів; сімейне життя характеризується певним станом – стабільним або кризовим.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ДЕРЖАВА / ПОЛІТИКА”:

а) тип держави: *wir alle litten jahrelang unter der Tyrannei des Vaters;*

б) державна символіка: *am Eingangstür stand immer der*

bronzene Storch – der Wappenvogel de Familie; in der Ecke des Portraits sah ich das Familienwappen, das gehörte jetzt auch mir;

в) міністерства і відомства: *das ist dein Amt, du bist dafür zuständig; bei uns bin ich Finanzministerin; die Rolle des Oberhaupts der Familie hab ich seit langem übernommen;*

г) політика, боротьба за владу: *daraus entwickelte sich später echter Machtkampf unter uns;*

д) дипломатичні стосунки: *Die diplomatischen Beziehungen zwischen unseren beiden Ländern (mir und meinen Eltern) sind völlig intakt, wir telefonieren fast täglich miteinander, falls der Ton aber doch mal schärfer wird, werden wir sofort zu Außenministern und klären die Probleme unverzüglich, bis alle im Auswertigen Amt wieder zufrieden sind.*

Результат перехресного мапування: сім'я є державою певного типу, що має державну символіку; за певні сфери життя відповідають різні його члени; в сім'ї проводиться певна політика та ведеться боротьба за владу; як правило, члени сім'ї підтримують дипломатичні стосунки як між собою, так і з іншими генераціями.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є БОРОТЬБА / ВІЙНА”:

а) протистояння, війна, фронт: *meine SMS einfach nicht mehr zu beantworten war auch gewisse Art Psychoterror; jetzt leben wir im ständigen Kleinkrieg; leider sind Kinder zwischen den feindlichen Fronten verloren gegangen; ich war sicher, aber die Untreue attackierte auch meine Familie;*

б) вбивство, знищення: *Kinder sind Jobkiller und überhaupt etwas ganz Fürchterliches;*

в) зброя: *Demütigungen und Verletzungen ist dein Waffenarsenal; die Zeit ist vorbei, alle Schüsse sind längst verschossen worden; die Atmosphäre in der Familie war immer geladen;*

г) учасники бойових дій: *danach gibt's keine Gewinner und Verlierer – nur Trümmer; Wir waren feindliche Lager und müssten lernen, aufzupassen, geschickt zu agieren.*

д) завершення, перемога, перемир'я: *Ich fürchte, Frieden ist noch lange zu erwarten; über meinen Sieg habe ich mich nicht gefreut.*

Результат перехресного мапування: сімейне життя є боротьбою, військовими діями, що мають учасників, зброю та ведуться до переможного завершення або укладення певного перемир'я.

Корелятивний домен НЕЖИВА ПРИРОДА (11 метафоричних виразів) включає 5 доменів, асоційованих із об'єктами та артефактами (ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЗІТКАНА РІЧ, ОДЯГ, ЯРМО, ЯКІР, РЯТІВНИЙ КРУГ), що є базою для утворення наступних концептуальних метафор.

Концептуальна метафора „СІМ'Я є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ / РІЧ“:

а) складається з частин: *Ich bin in einer kompletten Familie aufgewachsen, dein Vater hatte weniger Glück, der hatte nur den männlichen Elternteil, deinen Opa. Da müsste ich irgendwie diesen Eltern-Kinder-Puzzle zusammenstellen; Ich bin gerade auf der Suche nach dem passenden Puzzleteil; wichtig ist die Verbundenheit untereinander deutlich spüren und sehen zu können, aus der Vergangenheit der Generationen zu lernen, sich gemeinsam in der Gegenwart zu unterstützen und sich dann zusammen auf die Zukunft der Kinder und Enkel zu freuen; ich bin in einer kompletten Familie aufgewachsen, dein Vater hatte weniger Glück, der hatte nur den männlichen Elternteil, deinen Opa; da müsste ich irgendwie diesen Eltern-Kinder-Puzzle zusammenstellen; mach so weiter und die Familie geht ganz kaputt; wir ticken gleich;*

б) має форму, певні характеристики: *Das war eine hochkarätige Familie; Merk es dir, wichtig ist nicht das Vorhandensein, sondern die Qualität der Familie; Unsere Scheidung brachte gewisse Deformation in meine Weltanschauung; Ich hasse diese bunte Mischung, die jeden Tag eine neue Herausforderung birgt; Somit war das traditionelle Bild der Familie in meinem Bewusstsein vernichtet; Alex sagte, dass das einseitige Bild von Familie in meinem Kopf Korrekturen braucht, das muss bunter werden; Du hast überhaupt kein Bild von Familie; Dein Familienbild ist im rosigen Licht; Die Familie löste sich auf; Im Giftschoß der Familie könnte ich weder denken noch handeln; Die Familienfotos waren ja süß!; Das Familienleben in kleinen Dosen könnte mich zufriedenstellen; Den Rest der Familie muss ich retten!; Alle meine Ehen waren drei Kostproben, die ich versucht habe zu genießen; Alle Bestrebungen zur Ehe light sind in die Vergangenheit geratene Sache;*

в) функціонує: *Die Familie ist nicht mehr intakt; Mach so weiter und die Familie geht ganz kaputt; Wir ticken gleich; Familie ist auch in schlechten Zeiten fest zueinander zu stehen;*

г) має часові та просторові координати: *der Zeitpunkt einer Familiengründung sei gekommen; die Ehe umfasst praktisch das ganze Erwachsenenalter; als ich heiratete, da war ich mir sicher, dass Ehe eine lebenslange Gemeinschaft sei; wie soll ich diese Ehe nennen, etwa eine Teilzeitgemeinschaft; das war eine dauerhafte Partnerschaft und sie verpflichtete zu nichts; jetzt bin ich nur zur befristeten Bindung bereit; Dann findest du deinen Lebensgefährten und bist glücklich; Ich genieße meine Papa-Tage; Sie nennt mich den Wochenend- Elternteil, das freut mich sicher nicht; Sie arbeitet nicht und ist eine sogenannte Alltagsmama;*

Nadin nimmt sich Zeit fürs Familienleben; Familie brauchen Zeitressourcen, sonst geht's zunichte; Fast alle junge Paare wie wir sitzen in einer Zeitfalle; Eine Familie wird irgendwann gegründet und irgendwann aufgelöst; Ich will mit dir zusammen die Lebensgeschichte gestalten; Ja, vorfamiliäre Phase hat bei dir nicht lange gedauert.

Результат перехресного мапування: сім'я є річчю, що складається з частин, має певні якості і характеристики, часові та просторові координати, функціонує.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ЗІТКАНА РІЧ (СІТКА / ТКАНИНА / КИЛИМ)“:

а) зіткана річ, в яку органічно вплетені її члени: *Unsere Sippe ist ein großes zusammengewürfeltes, einzigartiges Netzwerk, das ist das Netz, was einen auffängt, wenn man fällt; Sie ist wegen ihrer Familie sehr angebunden; Dieser Faden zur Familie ist nie abgerissen worden;*

б) річ, що вбереже від небезпеки (падіння): *Die Familie ist ein Auffangnetz und Startrampe; Ich war glücklich nach diesem Tiefschlag nicht in ein schwarzes Loch zu fallen sondern in ein Netz; Für mich war meine Familie immer das, was einen auffängt, wenn man fällt;*

в) нитка, що з'єднує з цілим: *Der ganze spezielle Draht zum eigenen Elternteil bleibt erhalten; Es gab ein unsichtbares Band, das alle, die dazugehören, unser Leben lang verbindet.*

Результат перехресного мапування: сім'я є зітканою з різних частин річчю; сім'я є сіткою, що вбереже від падіння; людина з'єднується з сім'єю невидимими зв'язками.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ОДЯГ“: *Familie wärmt und schützt, wenn die Zeiten kalt sind.*

Результат перехресного мапування: сім'я є одягом, що захищає та зігріває.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ЯРМО“: *Ich wollte mich sofort aus den Fesseln der Ehe befreien; Der Zwang des Alltags wurde immer spürbarer; Das schlimmste war, ich verstand, dass ich mich freiwillig ins Ehejoch begeben hatte.*

Результат перехресного мапування: сім'я є ярмом, що обмежує свободу особистості.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є ЯКІР“: *Gott sei dank ich hatte euch, meinen Rettungsanker im Sturm.*

Результат перехресного мапування: сім'я рятує від небезпеки.

Концептуальна метафора „СІМ'Я Є РЯТІВНИЙ КРУГ“: *Da kamst du, mein Rettungsring auf dem offenen Meer.*

Результат перехресного мапування: сім'я рятує.

Зазначені сфери-джерела як корелятивні домени, проектуючись на референтний концепт СІМ'Я, формують його метафоричний діапазон.

Підсумуємо. У вербалізації уявлень німців про сучасну сім'ю метафори є активною сферою, що пояснюється потребою в яскравому та емоційному описі відповідних реалій, пошуком шляхів для посилення прагматичного впливу.

Сім'я концептуалізується як процес, що актуалізує певний життєвий сценарій та пов'язаний із розвитком, фазуванням, часовою тривалістю. Основні ознаки, що складають внутрішню структуру концепту, демонструють метонімічне уподібнення сім'ї людині, що має як тілесні, так і суспільні характеристики, здатна мислити, зберігати інформацію, відчувати, жити, діяти, пересуватися, мати певний соціальний статус, бути споживачем певних благ, володіти чимось, як матеріальним так і духовним, таким, що ідентифікує і об'єднує. Матеріал демонструє тенденції у сприйнятті сім'ї як форми співіснування та співмешкання, що схильна до розвитку, змін, переформатування основних уявлень, заперечення стереотипів та впровадження нових стандартів.

Концептуальні метафори репрезентують культурно вагомі аспекти в значення сім'ї для німецького етносу : створення та забезпечення функціонування гармонійної сім'ї – наслідок спільних зусиль всіх її членів, успіх співжиття – в єдності, повазі до інтересів кожного, вмінні організувати соціальне внутрішнє та зовнішнє існування родини, невміння врегулювати непорозуміння – шлях до боротьби, війни, тупик.

Кількісний аналіз даних дозволяє з'ясувати метафоричний потенціал корелятивних доменів, які взаємодіють із референтним доменом СІМ'Я, метафоричного потенціалу концептуальних метафор, утворюваних на основі цих корелятивних доменів та метафоричного потенціалу їх ключових концептів. У результаті проєкції 19 корелятивних доменів на референтний домен СІМ'Я утворюються 67 концептуальних метафор. Найвищий метафоричний потенціал мають домени ЛЮДИНА, ПІДПРИЄМСТВО, ДЕРЖАВА / ПОЛІТИКА, БОРОТЬБА / ВІЙНА, оскільки відображають, очевидно, сучасні тенденції осмислення феномену – як традиційної цінності (прив'язаності, прагнення до порядку, спланованості, відповідальності, врегульованості, контрольованості) та спілки індивідуалізованих особистостей з власним внутрішнім світом (що віддзеркалюється у ознаках загадки, сітки, підприємства як елементах новітнього, базова-

ного на сучасних реаліях осмислення поняття). Попри універсальні метафоричні моделі, представлені вище, живий розмовний СД демонструє і моделі зі співположенням не пов'язаних референтів, які можемо трактувати як авторські метафори, що презентують привабливий та перспективний об'єкт подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов А.Н. Предисловие редактора. Когнитивная теория метафоры почти 20 лет спустя / А.Н. Баранов // Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – С. 7–21.
2. Жаботинская С.А. Принципы создания ономаσιологических моделей и событийных схем в языке / С.А. Жаботинская // Горизонты современной лингвистики : Традиции и новаторство : сб. в честь Е.С. Кубряковой. – М., 2009. – С. 381–400.
3. Жаботинская С.А. Имя как текст : концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) / С.А. Жаботинская // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2013. – № 6. – С. 47–76.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : УРСС Эдиториал, 2004. – 256 с.
5. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры : сборник ; пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой, общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 82–119.
6. Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : [монография] / А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с.

**Надія Садовник-Чучвага
(Чернівці)**

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ СЕГМЕНТ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ ЯК СКЛАДОВА РОДОВОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИХ МІФОПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Досліджено особливості вербалізації концептуального сегмента МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ в давньоанглійській епічній картині світу на прикладі давньоанглійської героїчної поезії.

Ключові слова: *категорія роду, картина світу, концептуальний сегмент, міфопоетичний текст, критерій хі-квадрат.*

Исследованы особенности вербализации концептуального сегмента МЕСТО ПРОЖИВАННЯ в древнеанглийской эпической картине мира на примере древнеанглийской героической поэзии.

Ключевые слова: *категория рода, картина мира, концептуальный сегмент, мифопоэтический текст, критерий хи-квадрат.*

The article focuses on the studies of the peculiarities of verbalization of the conceptual segment PLACE OF RESIDENCE in the Old English epic worldview based on the Old